

Л. Онищук, д-р пед. наук, головний наук. співроб. відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

РОЗВИТОК ПРОГНОСТИЧНИХ УМІНЬ УЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОШКІЛЬНОЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Управлінська діяльність учителя має низку прогностичних ознак, а відтак зумовлює необхідність кваліфікованого використання ним прогностичних умінь у процесі пізнавальної діяльності учнів. В українському педагогічному словнику термін «уміння» розглядається як здатність суб'єкта діяльності належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні ним набутих знань і навичок; а поняття «педагогічні уміння» – як сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях. Утворення умінь є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль головного мозку, в ході якої створюються й закріплюються асоціації між завданнями, необхідними для його виконання знаннями і застосуванням їх на практиці. Формування умінь проходить кілька стадій, зокрема таких, як: ознайомлення з умінням, усвідомлення його смислу; початкове оволодіння умінням; самостійне й дедалі точніше виконання практичних завдань [3, с. 338].

Основними компонентами прогностичних умінь учителя є постановка ним освітніх цілей і завдань; відбір методів щодо їх досягнення; передбачення небажаних явищ і вибір можливих способів щодо їх подолання; ескізне опрацювання структури та окремих складників освітнього процесу; визначення передбачуваних витрат засобів освітньої діяльності і часу суб'єктів навчально-виховного процесу; планування змісту їхньої взаємодії. Вони формують у свідомості вчителя як суб'єкта управління чітку уяву про очікувані (прогнозовані) педагогічні результати, які є наслідком реалізації поставлених цілей і завдань. Основою цілепокладання і пошуку шляхів вирішення педагогічних завдань є аналіз педагогічних ситуацій.

Результати педагогічної практики свідчать, що в педагогічній діяльності вчителя взаємозв'язок аналізу педагогічної ситуації і цілепокладання є обмеженим. Проте успіх учителя щодо цілепокладання залежить не лише від результатів його аналітичної діяльності, а й від рівня сформованості прогностичних умінь, тобто від рівня опанування ним такими стадіями цього процесу, як: ознайомлення з прогностичними уміннями, усвідомлення їх смислу; початкове оволодіння прогностичними уміннями; самостійне й кваліфіковане виконання поставлених цілей і завдань.

Залежно від об'єкта прогнозування прогностичні вміння вчителя поділяються на три групи. Першу групу становлять уміння прогнозувати розвиток учнівського колективу (динаміку його структури, розвиток системи взаємин, зміни соціального статусу активу та окремих учнів у системі взаємодії); другу – уміння прогнозувати розвиток особистості (її особистісно-ділові якості, почуття, волю і поведінку, можливі відхилення в розвитку, труднощі у становленні взаємин з однолітками); третю – уміння прогнозувати педагогічний процес (освітні, виховні й розвивальні можливості навчального матеріалу, труднощі учнів у навчанні, інших видах діяльності; результати застосування методів і засобів навчання й виховання).

Теорія і методика формування громадянської компетентності старшокласників

Розвиток прогностичних умінь учителя в системі внутрішньошкільної методичної роботи спрямовується на опрацювання теорії і методології педагогічного прогнозування; кваліфіковане виконання практичних завдань прогностичного характеру; актуалізацію знань щодо способів управлінської діяльності, які втілюються в прогностичних уміннях.

Педагогічне прогнозування вчителя, яке здійснюється на науковій основі і ґрунтується на знаннях його сутності й логіки навчально-виховного процесу, закономірностей вікового й індивідуального розвитку учнів, передбачає висунення педагогічних цілей і завдань; відбір засобів щодо їх досягнення; передбачення результату, можливих відхилень і небажаних явищ; визначення етапів (або стадій) навчально-виховного процесу, розподіл часу, планування змісту взаємодії суб'єктами освітньої діяльності [2].

Педагогічна діяльність вчителя як суб'єкта управління пізнавальною діяльністю учня зумовлюється і його здатністю до антиципації, тобто до передбачення результату дій ще до їх здійснення. Наявність цієї якості, яка має професійне значення, характеризує вчителя як педагога-майстра.

У процесі прогнозування результату навчання виділяють два його види – стратегічний і локальний. Стратегічний результат характеризується осмисленням випускника загальноосвітньої школи свого майбутнього, готовністю до навчання упродовж усього життя; локальний – формуванням підґрунтя для загального, особистісного й інтелектуального розвитку.

Управління в педагогічній діяльності вчителя включає низку ознак прогнозування і має спільні риси з управлінням в будь-якій іншій діяльності.

Перший етап організації управління пізнавальною діяльністю учнів – збір необхідної інформації (вивчення учнів, процесу навчання, особливостей засвоєння учнями навчального матеріалу тощо). Закінчується цей етап оцінюванням стану справ або діагностикою. Одержана інформація є підґрунтям для розроблення вчителем педагогічного прогнозу. Невміння вчителя прогнозувати поведінку учнів, прагнення будь-якими способами усунути «перешкоду» на шляху становлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «вчитель-учень» призводить до виникнення конфліктів.

Другий етап – побудова прогнозу з використанням знань, одержаних на попередньому етапі. Гіпотези-припущення, висновки про наслідки, моделі-уявлення, плани різних педагогічних процесів – все це може бути результатом прогнозування.

Третій, завершальний, етап – реалізація управлінської функції на основі одержаного прогнозу. Сутність прогнозування розкривається в оцінюванні вчителем результативності педагогічного процесу за певних (заданих) умов ще до його початку. Завдяки прогнозуванню можна отримувати вихідні дані будь-якого педагогічного процесу, активно втручатися в його хід і проектування. Завершується цей етап проектом щодо організації педагогічного процесу, який після його завершення оформляється у формі плану, в якому зазначено, що, як, коли і кому потрібно виконувати.

З огляду на заявлене зауважимо, що на відміну від педагогічних умінь (сукупності послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях)

Теорія і методика формування громадянської компетентності старшокласників

прогностичні уміння забезпечують управління педагогічним процесом, прогнозування результатів педагогічного процесу, оволодіння прогностичними методами, висунення гіпотез тощо.

Аналіз праць із проблеми моделювання й управління навчально-виховною діяльністю у закладах освіти сприяв розкриттю пріоритетної ролі прогнозування як у діяльності вчителів, так і в діяльності адміністрації. Проте наявні види і форми розроблених соціально-педагогічних прогнозів доводять, що жоден із них не став педагогічною технологією. Саме цей факт зумовлює необхідність пошуку раціональних підходів до використання традиційних і нових методів прогнозування результатів педагогічної діяльності вчителя як однієї з умов щодо її вдосконалення та подальшого вивчення проблеми розроблення й обґрунтування технологій педагогічного прогнозування.

Розвиток прогностичних умінь учителя в системі внутрішньошкільної методичної роботи, як свідчать результати освітньої практики, сприяє продукуванню прогностичних інноваційних ідей [1], що спрямовуються на вирішення таких проблем, як: планування та стимулювання діяльності суб'єктів управління; забезпечення наукової організації праці з найменшими затратами часових, матеріальних і грошових ресурсів; раціональне удосконалення структури управлінського апарату; спрощення діловодства; створення інноваційних форм обліку й звітності; організація моніторингу тощо.

Аналіз проблеми дослідження дав можливість дійти *таких висновків*.

1. У повсякденній педагогічній діяльності кожен учитель використовує інструментарій педагогічної прогностики, зокрема: прийоми педагогічного прогнозування (теоретичну форму чи практичну операцію, чи дію у вигляді підходу до розроблення прогнозу, що спрямовується на одержання конкретного результату); прогностичні процедури (від лат. «procedo» – просуваюся) – набір прийомів прогнозування, що забезпечує виконання визначеної сукупності операцій в установленому порядку; методи прогнозування (шлях дослідження і спосіб пошуку педагогічного майбутнього, упорядкована сукупність прогностичних прийомів і операцій теоретичного й практичного освоєння, що спрямовуються на розроблення прогнозу); методику прогнозування (сукупність методів і способів прогнозування в різних формах їх взаємодії, правил і конкретних закономірностей щодо їх використання); способи прогнозування (одержання й оброблення інформації про майбутнє педагогічної явища/процесу на основі однорідних методів розроблення прогнозу).

2. Систематизація понять педагогічної прогностики в процесі формування прогностичних умінь у системі внутрішньошкільної методичної роботи сприятиме удосконаленню терміносистеми – дієвого інструменту пізнання і комунікації суб'єктів прогнозування.

Література

1. Бестужев-Лада И.В. Прогностное обоснование социальных нововведений / И.В. Бестужев-Лада. – М. : Наука, 1993. – 232 с.
2. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика / Б.С. Гершунский. – К. : Вища шк., 1986. – 197 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.